

Usporedba i analiza valorizacije dvoraca i utvrda sjeverozapada Francuske i juga Ujedinjenog Kraljevstva

---

Sorić, Natalija

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:288113>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-08**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Natalija Sorić

Usporedba i analiza valorizacije dvoraca i utvrda sjeverozapada Francuske i juga Ujedinjenog
Kraljevstva

Prvostupnički rad

Mentor: doc. dr. sc. Ivan Zupanc

Ocjena: _____

Potpis: _____

Zagreb, 2022.

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Prvostupnički rad

**Usporedba i analiza valorizacije dvoraca i utvrda sjeverozapada Francuske i juga
Ujedinjenog Kraljevstva**

Natalija Sorić

Izvadak: Jedan od sastavnih dijelova kulturne baštine čine upravo dvorci i utvrde, a njihov obilazak stvara jedinstvenu turističku ponudu, promovirajući kulturu i povijest područja u kojem se nalaze. Ujedinjeno Kraljevstvo i Francuska samo su neke od Europskih država koje spadaju upravo u ta područja, te zbog svog geografskog položaja, oduvijek utječu jedna na drugu. Posebice su u korelaciju dijelovi, poput Francuskog sjeverozapada, Normandije, Bretanje, te juga Ujedinjenog Kraljevstva, Walesa i Engleske koji će ovdje biti izdvojeni. Osim toga, dvorce i utvrde u ovom radu, proučiti ćemo kroz njihove pojedinačne lokacije s obzirom na krajolik u kojem se nalaze, a time posebno opisati nekoliko važnijih dvoraca. Također ćemo se dotaknuti simbolike dvoraca, te za kraj analizirati i njihovu turističku valorizaciju. Metode istraživanja pritom će se sastojati od proučavanja relevantne znanstvene i stručne literature, statističke analize i grafičkih priloga te obrade i vizualizacije podataka uz pomoć GIS- alata.

42 stranice, 14 grafičkih priloga, 0 tablica, 34 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: dvorci, utvrde, Francuska, Ujedinjeno Kraljevstvo

Voditelj: doc. dr. sc. Ivan Zupanc

Tema prihvaćena: 10. 2. 2022.

Datum obrane: 22. 9. 2022.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Undergraduate Thesis

**The Comparison and Analysis of the valorization of Castles and Fortifications in
northwestern France and southern United Kingdom**

Natalija Sorić

Abstract: Castles and fortresses are one of the integral parts of cultural heritage, and their tour creates a unique tourist offer, promoting the culture and history of the area where they are located. The United Kingdom and France are just some of the European countries that belong to these areas, and because of their geographical position, they have always influenced each other. Parts such as north-western France, Normandy, Brittany, and the south of the United Kingdom, Wales and England, which will be abstract here, are particularly correlated. In addition, in this paper, we will study the castles and forts through their individual locations regarding the landscape in which they are located, and thus describe a few more important castles. We will also go over the symbolism of castles, and finally analyse their tourist valorisation. The research methods will consist of the study of relevant scientific and professional literature, statistical analysis and graphic contributions, data processing and visualization with the help of GIS tools.

42 pages, 14 figures, 0 tables, 34 references; original in Croatian

Keywords: castles, forts, France, United Kingdom

Supervisor: Ivan Zupanc, PhD, Full Professor

Undergraduate Thesis title accepted: 10/02/2022

Undergraduate Thesis defense: 22/09/2022

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb,
Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia

Sadržaj

UVOD	1
DVORCI-OPĆENITO	4
UTVRDE-OPĆENITO.....	6
UJEDINJENO KRALJEVSTVO (UK)	7
ENGLESKA.....	7
WALES	8
UTVRDE.....	9
DVORCI.....	14
IZDVOJENI DVORCI:.....	19
DVORAC DOVER	19
DVORAC CONVEY	20
FRANCUSKA.....	21
NORMANDIJA	21
NORMANSKI STIL	22
BRETANJA	23
IZDVOJENI DVORCI.....	24
MONT-SAINT-MICHEL	24
GIEN	26
SIMBOLIKA PROSTORA DVORACA U NORMANDIJI	30
UTVRDE SJEVERNE FRANCUSKE	33
TURIZAM.....	35
ZAKLJUČAK.....	38
LITERATURA:.....	40
IZVORI:	42
PRILOZI:	IV

UVOD

Tema ovog rada fokusirat će se na materijalnu kulturnu baštinu, sastavljenu od mnogo toga, a između ostalog od dvoraca i utvrda.

Za početak, definirat ćemo osnovne pojmove, poput dvorca koji označava prebivalište, rezidenciju svjetovnih, duhovnih vladara i plemstva. Dvorac je prvotno ladanjsko prebivalište bogate građevne strukture, namijenjeno ponajviše povremenomu boravku, a katkad se podiže u gradovima (LZMK, 2021a).

Osim toga potrebno je definirati i pojam utvrda, odnosno fortifikacija, koji podrazumijeva trajni ili privremeni (poljski) građevinski objekti obrambenoga karaktera (LZMK, 2021c).

Dvorci i utvrde u daljnjem tekstu bit će analizirani na dvama područjima, Francuske i Ujedinjenog Kraljevstva. Njihov geografski položaj, tj. blizina može se uzet kao argument za njihov međusobni utjecaj. Ove dvije države razvijale su se kroz čitavu povijest u neposrednoj međusobnoj blizini pa tako nije iznenađujuće kako to možemo primijetiti kroz dijelove njihove kulture, arhitekture te zapravo čitave baštine. Izdvojena područja, koja će se opisivati i analizirati u ostatku teksta, bit će sjeverozapad Francuske (Normandija, Bretanja), te jug Ujedinjenog Kraljevstva (Engleska, Wales). Posebno će biti izdvojeni pojedini dvorci tih područja, a na primjeru Normandije analizirat ćemo i simboliku dvorca.

Također, kao što smo već rekli, dvorci i utvrde građevine su koje predstavljaju dio kulturne baštine određenog područja, stoga ćemo se pobliže upoznati i s tim pojmom.

Kultura kao pojam ima širok obuhvat, kojeg čini ukupnost tvorevina ili pojava u materijalnom i duhovnom životu svakoga naroda i čovječanstva u cjelini, a pod pojmom baštine podrazumijeva se nasljeđe koje preci ostavljaju potomcima. Kulturnu baštinu, stoga je moguće odrediti kao niz naslijeđenih kulturnih dobara, a odnosi se na dostignuća koja su preci ostavili u jeziku i književnosti, graditeljstvu i umjetnosti, uključujući i glazbu, kazalište, film, znanost i druga područja koja zajedno čine ukupnost kulture (Šestan, 2019).

Nadalje, kulturna baština je materijalna i nematerijalna, zajedničko je bogatstvo čovječanstva u svojoj raznolikosti i posebnosti, a njena zaštita jedan je od važnih čimbenika za prepoznavanje, definiranje i potvrđivanje kulturnog identiteta. Kulturnu baštinu čine pokretna i nepokretna kulturna dobra od umjetničkoga, povijesnoga, paleontološkoga, arheološkoga, antropološkog i znanstvenog značenja (Ministarstvo kulture i medija, 2022).

Vrijednosti kulturne baštine prepoznajemo kao starosne, povijesne, kulturne, umjetničke i autentične (Ministarstvo kulture i medija, 2022).

Osim toga, napomenut ćemo još da baština može biti i kolektivna, tj. od značaja za cijelu zajednicu, no isto tako i osobna, značajna za pojedince, a s vremenom postaje dio kolektivne baštine, dok na nacionalnoj razini povijesni spomenici često predstavljaju nacionalne ideale i ponos (Šestan, 2019).

Uz već navedeno, svakako još treba naglasiti kako će se gore navedena područja Francuske i Ujedinjenog Kraljevstva, proučavati kroz turizam i turističku valorizaciju mjesta, stoga ovdje ulazimo u područje turističke geografije s kojom se možemo pobliže upoznati.

Turistička geografija, znanstvena je disciplina koja proučava prostorna kretanja turista, utvrđuje faktore i elemente tih kretanja, izdvaja različite oblike turističkih kretanja na temelju njihovih regionalnih, vremenskih i strukturnih vrijednosti, proučava prirodne i antropogene turističke resurse i daje ocjenu njihove vrijednosti, načine valorizacije prostora te predlaže metode i načine zaštite resursa i prostora u cjelini (Curić, 2013).

Isto tako, ne smijemo zaboraviti i kulturnu geografiju, koju zanimaju prostorna očitovanja kulture na materijalnoj, bihevioralno-funkcionalnoj, afektivno-perceptivnoj i simboličkoj razini. Ona proučava prostornu distribuciju i obilježja materijalne kulture, bavi se kulturno određenim prostornim ponašanjem i prostornom percepcijom, istražuje kognitivno-afektivne odnose prema mjestu te simbolizam krajolika (Šakaja, 2013).

Za kraj, ovaj rad dotiče se svakako i historijske geografije, čija je svrha razumijevanje prije nego objašnjenje, a njena istraživanja relevantna su za geografiju u sadašnjosti jer vode do promišljanja o ključnim konceptima u geografiji kao što su regija ili pejzaž. Ona nam također može dati komparativnu perspektivu, pitajući zašto uzimamo geografiju ili što ona jest i kako se naše društvo geografski organizira iz perspektive drugoga, različitoga društva, onog iz prošlosti (Zupanc, 2018).

U nadolazećim poglavljima zasigurno ćemo još detaljnije razraditi svaki od spomenutih segmenata, ali i reći nešto o odabranim pokrajinama Francuske i Ujedinjenog kraljevstva, kroz grafičke priloge i metode analize vršene GIS alatom. Cilj ovog rada koji podrazumijeva vjerodostojan pregled dvoraca i utvrda na proučavanom teritoriju, okolnosti pod kojim su se razvijali, te njihove sličnosti i razlike, utvrdit će se usporedbom relevantne znanstvene i stručne literature.

DVORCI-OPĆENITO

Postoji više vrsta dvoraca, kao na primjer, višekatni i dvokatni, no najzastupljeniji su oni jednokatni. Tlocrtno gledano postoje četiri osnovna tipa:

- četverokrilni (sa zatvorenim unutrašnjim dvorištem)
- pravokutni (gradska palača)
- trokrilni (u obliku slova U)
- dvokrilni (u obliku slova L).

Nadalje, razvoj dvoraca uvjetovan je stilskim razdobljima u kojima su nastajali (renesansa, barok, klasicizam). Unutrašnjost svakog dvorca čini dvorana, obično na sredini prvoga kata, a osim dvorane mnogi imaju i dvorsku kapelu. Vanjska su pročelja često impresivna, dok su ona prema dvorištu otvorena arkadama. Dvorac je gotovo uvijek okružen perivojem francuskoga ili engleskoga tipa, a katkada ukrašen pojedinom vrtnom skulpturom (LZMK, 2021a).

Razvoj dvoraca može se pratiti još od rimskoga doba. Mnogi su upravo kroz njih iskazivali raskoš i težnju za reprezentativnošću, koja je bila osobito prepoznatljiva u dvorcima okruženim velikim posjedima (LZMK, 2021a).

Dvorci poznaju više razvojnih faza, obilježenim karakterističnim značajkama, poput primjerice helenističkog tipa, dvorca s trjemovima ili dvorca na granicama koji su utvrđivani zidinama. Primjer takvog dvorca utvrđivanog zidinama u Hrvatskoj, je Dioklecijanova palača u Splitu (LZMK, 2021a).

Nadalje zbog ratnih prilika pri seobama naroda, dvorci su sve više bili preuređivani u burgove, odnosno utvrđene gradove. Toskanski dvorci u razdoblju od 14. do 16. stoljeća bili su prilagođeni svojem krajoliku u duhu rimske tradicije. Nadovezujući se na to, dvorci u ostalim europskim zemljama razvijali su se stoga pregradnjom burgova ili pod utjecajem toskanske palače. Sastojali su se od harmonično osmišljenog dvorišta koja su bila okružena arkadnim trjemovima, bili su to četverokrilne masivne građevine, kojima pripadaju Escorial, Stuttgart i novogradnja Louvrea. U kasnijim razdobljima prigradene su im kule koje su s vremenom postale samo dekoracija (LZMK, 2021a).

U baroku gradnja dvoraca počinje cvjetati, a njegove ljepote danas su vidljive na primjeru Versaillesa i Schönbrunna. Osim baroknih dvoraca, javlja se zatim tip trokrilnoga dvorca koji ćemo izdvojiti jer je s nestankom prednjega krila dobio svečano dvorište (cour d'honneur), dok se u dnu dvorišta nalazilo stambeno krilo (LZMK, 2021a).

Najveći broj dvoraca bio je podignut u 18. stoljeću, no iako je ovo razdoblje obilježeno raskošnošću, nestaju svečana dvorišta, a stvaraju se ona intimna i diskretna, namijenjena zabavama i privatnom životu vlasnika. Nastaju pravokutni, izduženi tipovi građevina s istaknutim dijelovima pročelja i pokrajnjim paviljonima (Hrvatska Enciklopedija, n.d.). Tlocrt dvorca, ispunjava se zatim pravokutnim oblicima u 19. stoljeću, kada je dominantno obilježje pak središnja okrugla dvorana. Naposljetku, potkraj 19. stoljeća završava se tisućljetna povijest razvoja dvoraca (LZMK, 2021a).

Dvorci su dakle od svih spomenika srednjovjekovne europske civilizacije vjerojatno najpoznatiji, a mogu se uspoređivati sa župnim crkvama i velikim katedralama. Smatrani su jednim od najpopularnijih oblika amaterske povijesti, a način na koji ih se doživljava oblikovao je mnoga današnja učenja o njima. Kroz dvorce su stvarane ideje o srednjovjekovnom društvu, aristokratskoj kulturi, vjeri i sukobima. Na području Engleske vidljivo je veće zanemarivanje proučavanja svih segmenata dvoraca, za razliku od onog u Francuskoj. Ovo možemo pripisati prevladavajućoj modernističkoj kulturi koju su stvorili amaterski i profesionalni vojni stratezi prošlosti. Povjesničari su naime većinom smatrali utvrđivanje relevantnim za ratovanje, a manje od kulturnog značaja. Arheolozi su tu bili nešto manje skloni vojnom determinizmu, sa svojim obrazloženjima ratovanja, društva i religije (Coulson, 2004).

UTVRDE-OPĆENITO

Pojavom stalnih ljudskih naselja razvija se sustav obrane i naoružanja, a time i prve utvrde.

U prapovijesnom dobu, utvrde su bile napravljene od zemljanog ili kamenog materijala okružujući naselja. Kod antičkih civilizacija gradili su se pak jaki bedemi s kulama i opkopima, točnije rovovima. Osim toga, cijele pokrajine, nekada su bile okružene zidinama, primjerice današnji ostaci Kineskog zida. Nadalje, sve do 5. tisućljeća pr. Kr. utvrde su se gradile u Egiptu, Sumeru, Babilonu, većinom u svrhu obrane granica, što je postignuto trostrukim bedemom, a slične utvrde nalazimo i u Siriji, Palestini i Perziji (LZMK, 2021c).

Grčki gradovi bili su pak opasani veoma čvrstim zidinama, koje su mogle izdržati dugotrajne opsade, dok su Rimljani zbog svojih osvajačkih ratova usavršili poljske utvrde, pridodajući posebnu važnost utvrđivanja graničnoga pojasa tj. limesa (LZMK, 2021c).

Srednji vijek imao je svoje karakteristične utvrde, gdje su feudalci štiteći sebe i kmetove od napada podizali gradove-burgove, a gradska su se naselja utvrđivala zidinama i kulama. Poseban tip utvrde, s dvostrukim bedemom, građen je od strane križara na području Bliskog istoka, a nadolazeća pojava vatrenog oružja u 15. stoljeću uvjetovala je daljnje promjene u gradnji utvrda. Naime, visoke i jake kule s ravnom platformom za smještaj topova, poprimaju ulogu zaštite burgova (pariška Bastille). Bedemi se također proširuju, a uz to podižu se okrugle artiljerijske kule, zvane ravelini (LZMK, 2021c).

Imućni i razvijeni talijanski gradovi, poput Verone, tvorili su u 16. stoljeću poseban sustav utvrda, bastionski, a upravo taj sustav proširio se zatim po cijeloj Europi, naknado još usavršen od strane Francuza i Nizozemaca (LZMK, 2021c).

Osim toga, izum olučne artiljerije sredinom 19. stoljeća ukazao je na nedostatke tadašnjih stalnih utvrda, te one postupno mijenjaju svoj izgled. Stoga se ubrzo zatim počinju koristiti novi materijali pri gradnji utvrda, poput betona i željeza. Naknadna ratna iskustva dovode i do sve većeg usavršavanja stalnih i poljskih utvrda, a između dva svjetska rata pojedine države kontinuirano su gradile utvrđene bojišnice koje su trebale spriječiti vođenje rata na vlastitom teritoriju, te su u ovom slučaju Francuzi podizali tzv. Maginotovu liniju (LZMK, 2021c).

UJEDINJENO KRALJEVSTVO (UK)

Ujedinjeno Kraljevstvo, koje se još naziva i Velika Britanija predstavlja zapravo ujedinjena područja Engleske, Walesa, Škotske i Sjeverne Irske. Od navedenih područja posebna pažnja bit će posvećena onima koji se nalaze na jugoistoku, odnosno iznijet će se pojedina prirodno-geografska i kulturna obilježja Engleske i Walesa.

ENGLESKA

Engleska je najprostraniji dio Ujedinjenog Kraljevstva, prostorno obuhvaća 53% ukupne površine teritorija Ujedinjenog kraljevstva, tvoreći njegovu teritorijalnu i populacijsku jezgru. Nalazi se na južnome dijelu otoka, između Škotske, gdje graničnu crtu čini ušće rijeke Tweed i zaljev Solway, dok je od Walesa odvojena estuarija rijeke Dee i Severn. Na istoku ima izlaz na Sjeverno more, a na zapadu na Irsko i Keltsko more. Od europskoga kopna dijeli ju kanal La Manche, zajedno s Doverskim vratima (LZMK, 2021b).

Engleska se često pogrešno smatra sinonimom za čitav otok pa čak i cijelo Ujedinjeno Kraljevstvo. Unatoč političkim, ekonomskim i kulturnim ostavštinama, kojima je osigurala ovjekovječenje svog imena, Engleska više službeno ne postoji kao državna ili politička jedinica, za razliku od Škotske, Walesa i Sjeverne Irske, koje sve imaju različite stupnjeve samouprave (Harford i Kellner, 2022).

WALES

Wales obuhvaća istoimeni poluotok na zapadnome dijelu otoka Velike Britanije, zatim obližnje otoke u Irskome moru, te niz otočića u Saint George's i Bristolskome kanalu. Od Engleske ga na istoku dijeli granična crta koja se pruža od estuarija rijeke Dee do estuarija rijeke Severn (LZMK, 2021d).

Čuven po svom izrazito krševitom krajoliku, Wales se još sastoji od šest različitih regija, a jedan je od najistaknutijih političkih i kulturnih središta Keltske Europe i zadržao je i aspekte kulture koji su izrazito različiti od engleskih susjeda (Gruffudd i dr., 2021).

Wales je aktom o uniji iz 1536. godine formalno pripojen kraljevstvu Engleske, a godine 1997. britanska je vlada, uz potporu velškog biračkog tijela, omogućila Walesu određenu autonomiju (Gruffudd i dr., 2021).

Nadalje, stanovništvo Walesa neravnomjerno je raspoređeno kroz uglavnom koncentrični obrazac naseljavanja. Rijetko naseljena brda su u središtu, okružena pojasima, postupno rastuće gustoće naseljenosti, koja dostižu maksimum na obalama i engleskoj granici. Međutim, iako je središnja regija izgubila znatan broj stanovnika, zadržala je velik dio svoje tradicionalne kulture i služi kao središte velškog jezika (Gruffudd i dr., 2021).

Također, prije normanskog osvajanja, u Walesu je jedva bilo ikakvog urbanog razvoja, no Normani su uveli gradove dvorce, točnije gradove sa zidinama, koji još uvijek dominiraju suvremenim urbanim krajolikom svojom veličinom, a posebice brojem (Gruffudd i dr., 2021).

Uz to, iako je Wales bio potresen padom svog industrijskog oslonca, rudarenja ugljena, počeo je razvijati ostale grane, poput turizma.

Turizam je postao gospodarska glavna točka, a posjetitelje privlače vebni parkovi i dvorci Walesa, kao i kulturna događanja koja ističu proslavljenu glazbenu i književnu tradiciju zemlje. Suočen sa stalnim promjenama, Wales nastavlja tražiti i veću neovisnost i posebno mjesto u integriranoj Europi (Gruffudd i dr., 2021).

UTVRDE

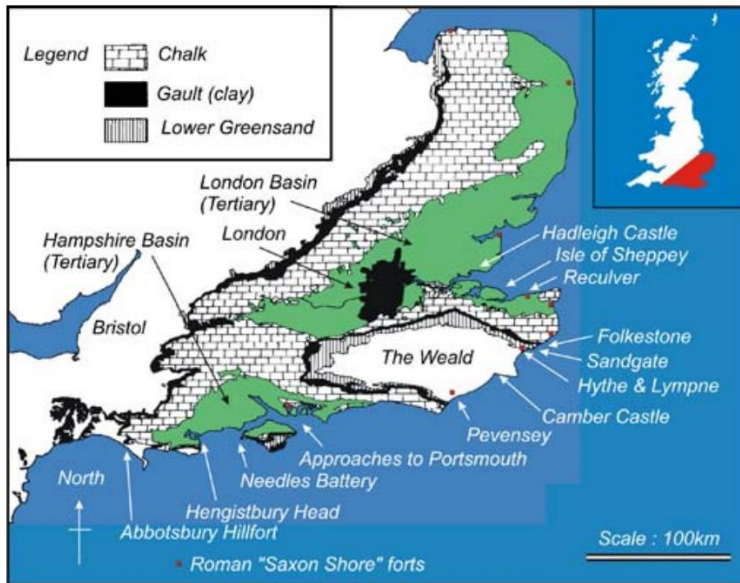
Obalne utvrde u jugoistočnoj Engleskoj neprestano su građene i obnavljane tijekom stoljeća u skladu s ritmom plime i oseke u Europi. Predstaviti ćemo, stoga, sada povijesno razdoblje od doseljenja Rimljana do bliske prošlosti, govoreći o tome kako su klizišta i obalna erozija utjecali na brojne građevine duž ovog dijela obale (Bromhead i Ibsen, 2006).

Utvrde su izgrađene iz nužde na strateškim položajima bez potpunog razmatranja tla na kojem su se podizale, a problemi erozije i klizanja tla na obalnim padinama predmet su proučavanja desetljećima. Također, možemo reći da Ujedinjeno Kraljevstvo ne pridodaje dovoljnu pažnju očuvanju mnogih obalnih mjesta, konkretno, postoji niz obalnih utvrda i spomenika koji su već ugroženi ili im prijete ugroženost zbog morske erozije (Bromhead i Ibsen, 2006).

Obalu Engleske potrebno je stoga braniti od poplava, budući da pokazuje izmjene nizinske topografije. Na svjetskoj razini, krajolik Ujedinjenog Kraljevstva nije visok ili strm, osobito ne na jugoistoku, a njegova klima nije ona koja trpi ekstremne kiše, vlažne klime. Problem postoji duž čitave obale, gdje erozija stvara scenarije u kojima se mogu generirati nova klizišta (Bromhead i Ibsen, 2006).

Rana povijesna nalazišta pokazuju kako su Rimljani kratko radili na lokalnim utverdama u Engleskoj, što možemo objasniti slabijom pješacom vojskom. Predrimska utvrda na brdu Hengistbury Head djelomično je nestala zbog obalne erozije, iako je obala sada zaštićena od erozije hranjivim tvarima za plažu i žljebovima, dok je utvrda na brdu Abbotsbury Castle uz obalu Dorseta zaštićena od morske erozije barijernom plažom (Bromhead i Ibsen, 2006).

Nadalje, za vrijeme rimske okupacije, Britanija je pretrpjela višebrojne napade s kopna, a Rimljani su odgovorili postavljanjem obalnih tvrđava za zaštitu vojnih luka. Ove su utvrde zajednički poznate kao „Utvrde saksonske obale“. Zajedničke značajke ovih utvrda uključuju masivne kamene zidove s kulama ili bastionima, a mnoge još uvijek preživljavaju u različitim stanjima očuvanosti, iako su određeni primjeri potpuno izgubljeni. Lanac saksonskih obalnih utvrda prikazan je crvenim točkama na slici 1. (Bromhead i Ibsen, 2006).

Slika 1. Obalne utvrde na području Francuske

Izvor: Bromhead i Ibsen, 2006

Uz prethodno navedeno, obalna erozija, stvorila je probleme i uzrokovala štetu u Portchesteru i Pevenseyju.

U Pevenseyju je morska erozija potkopala zid i barem jedan bastion, koji je propao prevrnuvši se prema van, a srušeni zid nikada nije u potpunosti zamijenjen. Utvrde u Reculveru, Richboroughu, Bradwellu i Brancasteru također su djelomično erodirane.

Sljedeće nalazište u Lympnu bilo je jako pogođeno klizanjem tla, a utvrde u Doveru zatrpane ostacima krednih nanosa. Unatoč svemu, značajan dio utvrđenih objekata u Britaniji priznat je i zaštićen odgovarajućom oznakom od strane English Heritagea ili uprave za nacionalne spomenike (Bromhead i Ibsen, 2006).

Nadalje, rimske utvrde obično su bile građene na niskoj nadmorskoj visini u odnosu na razinu mora i služile su za obranu malog zaljeva. Promjene u obalnom okolišu tijekom posljednja dva tisućljeća, osobito u zadnjih nekoliko stoljeća, rezultirale su oštećenjem ovih lokacija, ali preživjeli ostaci sada su obično branjeni od daljnjeg povlačenja obale morskim zidovima (Bromhead i Ibsen, 2006).

U Lympneu, kombinirana arheološko-geotehnička istraživanja omogućila su rekonstrukciju izvornog tlocrta utvrde koja je većim dijelom izgrađena na akumulacijskoj zoni degradirajuće padine. No, klizište je na neki način povezano s potokom koji je, pretpostavlja se, prvotno tekao izvan utvrde (Bromhead i Ibsen, 2006).

Kasnije je sjeverozapadni zid pomaknut drugim klizištem, te je 1963. godine izgrađen mali opterećujući nasip, ali unatoč sanacijskim radovima, mjesto još uvijek pokazuje daljnje znakove pomicanja nakon što bi nastupilo vlažno vrijeme (Bromhead i Ibsen, 2006).

U šesnaestom stoljeću, davno napuštene rimske utvrde ponovno su pak zauzete kao utvrđena mjesta, primjerice utvrda u Pevenseyju (Bromhead i Ibsen, 2006).

Zatim, dugo vremena nakon normanskog osvajanja u Britaniji, ova mjesta su uglavnom trebala držati stanovnike u stanju pripravnosti za međusobne sukobe, a ne služiti kao obrana od potencijalnih stranih osvajača. Jedan ili dva dvorca izgrađena su na obalnim mjestima ili u blizini obale, na primjer dvorac Hadleigh u Essexu. Nove utvrde, u ovom razdoblju, podignute su međutim, na uzvišenjima, a rtovi su bili favorizirani u odnosu na izolirana brda jer je to olakšavalo pristup, npr. Bolsover i Pembroke (Bromhead i Ibsen, 2006).

Srednjovjekovna utvrda Hadleigh izgrađena je na rtu i podložna je rotacijskim klizištima, dok je na primjer, utvrda u obliku djeteline u Sandgateu djelomično izgubljena, zbog obalne erozije, a odgovarajuća utvrda u Camberu sada je udaljena od mora kao rezultat nakupljanja obale (Bromhead i Ibsen, 2006).

Utvrdama iz sredine 19. stoljeća također je prijetilo urušavanje ili su aktivno sudjelovale u klizištu na otoku Wight, gdje su pokrivale prilaz glavnoj bazi Kraljevske mornarice u Portsmouthu. To uključuje Needles Battery, utvrda Warden i utvrda Albert (Bromhead i Ibsen, 2006).

Obalne utvrde iz ovog razdoblja često su se ponovno koristile u kasnijim obrambenim utverdama, primjerice dvorac Southsea. Dvorac Camber koji kontrolira prilaze Ryeu je napušten s morske strane jer se zapadno od Ryea razvila močvara zaštićena šljunkom.

Uz navedene, utvrdu Sandgate djelomično je potkopalo more, iako je sada u svom djelomično skraćenom obliku zaštićena zidom (Bromhead i Ibsen, 2006).

Dakle, nekoliko je čimbenika promijenilo prirodu obalnih utvrda. Prvo, rast broja stanovnika osigurao je ljudstvo za izgradnju i upravljanje opsežnim obrambenim sustavima. Drugo, razvoj u dizajnu i konstrukciji topova progresivno je povećao domet, točnost i razornu moć topništva, te su se glavne pomorske luke promijenile iz onih branjenih malim utverdama na ulazu u luku, u one sve udaljenije i opsežnije obrambene konstrukcije (Bromhead i Ibsen, 2006).

Najplodnije razdoblje za ovu vrstu gradnje bilo je sredinom devetnaestog stoljeća, tijekom pomorske utrke u naoružanju s francuskim Trećim Carstvom Napoleona III.

Postoje tri glavne i niz manjih luka utvrđenih na ovaj način, a glavne su gradovi Medway, Dover i Portsmouth. Konkretno, prilazi u pomorskoj luci Portsmoutha izgrađeni su na nižim područjima, od kojih je nekima bila potrebna obrana od poplava, i na vrhu viših obalnih padina gdje im prijeti recesija litica (Bromhead i Ibsen, 2006).

Na nizinskim područjima dogodile su se dvije glavne faze razvoja utvrđenja, od kojih je prva obilježena uskim postavljenjem obrambene kule od zidane opeke, poznate kao „Martello Towers”, prikazane na slici 2. No, većina njih je izgubljena kombinacijom obalne erozije, rastavljanja ili pokušaja pucanja (Bromhead i Ibsen, 2006).

Slika 2. Obrambene kule, Maetello Towers

Izvor: Wikimedia, 2022

Druga faza izgradnje obalne obrane dogodila se sredinom 20. stoljeća i poprimila je oblik armiranobetonskih konstrukcija (slika 3.) poznatih kolokvijalno kao „kutije za pilule“.

Izgrađene u podnožju padine u Weymouth Bayu, mnoge od njih bile su postavljene opasno blizu rubova litica koje erodiraju (Bromhead i Ibsen, 2006).

Slika 3. Konstrukcije zvane „kutije za pilule“

Izvor: Bromhead i Ibsen, 2006

Za kraj, možemo reći da čak i u gusto naseljenoj jugoistočnoj Britaniji postoje značajni dijelovi obale koji nisu obranjeni od obalne recesije i gdje su obalne padine podložne klizištima. Većina preživjelih utvrđenih mjesta nalazi se u tim nezaštićenim područjima i sklone su obalnoj eroziji, što je imalo negativan učinak na ovaj arheološki zapis. Štoviše, Britanija ima dugu tradiciju izgradnje utvrda, koje daju bitne povijesne odrednice, uključujući rimsko, saksonsko, srednjovjekovno, postsrednjovjekovno, ali i moderno doba (Bromhead i Ibsen, 2006).

DVORCI

Dvorci će u nadolazećim poglavljima biti ukratko predstavljeni kroz pregled prapovijesnih gradina, rimskih utvrda, prvih dvoraca, kamenih ostavština. Zatim ćemo reći nešto i o kraju 12. i 13. stoljeća, 14. i 15. stoljeću, Tudorskoj Engleskoj, te razdoblju za vrijeme i nakon svjetskih ratova.

PRAPOVIJESNE GRADINE

U Engleskoj postoji više od 1200 gradina, a English Heritage brine o njih šest.

Gradine su imale širok spektar namjena, a obrana je bila samo jedna od njih. Bila su to mjesta za zaštitu žita, stoke i blaga. Osigurali su prostor za život ljudi, trgovinu i slavlje. Njihova strateška mjesta ponekad su se ponovno koristila za tvrđave kasnijih razdoblja, kao primjerice dvorac Beeston i Stari Sarum. Većina gradina napuštena je do 100. godine pr.Kr., a otprilike u to vrijeme veća branjena naselja zvana oppida stvaraju se u nizinskim područjima, a branila su se razgraničenjem jarcima i bedemima (English Heritage, n. d.).

RIMSKE UTVRDE

Julije Cezar poharao je Britaniju, te su Rimljani na kraju porazili Britance i izgradili utvrde i tvrđave diljem zemlje kako bi osigurali siguran smještaj za svoje trupe. U Britaniji je bilo više rimskih utvrda, nego u bilo kojem drugom dijelu Carstva. Međutim, od mnogobrojnih utvrda, English Heritage brine samo o njih jedanaest (English Heritage, n. d.).

Rimskim utvrdama pripadao je čitav spektar različitih dizajna. Kretale su se od velikih utvrda poput Chestera i Yorcka, stalnih baza legija, do mnogo manjih, ali brojnijih utvrda. Bile velike ili male, uglavnom su ipak imale slične karakteristike, poput ulaza sa svake strane i glavnom zgradom u središtu, a iako su se ponekad gradile na vrlo izoliranim mjestima uvijek su bile povezane cestama (English Heritage, n. d.).

Najbolje mjesto za vidjeti rimske utvrde je spektakularan Hadrijanov zid koji poduprt sa šesnaest jakih utvrda čini 117 km dugu sjevernu granicu rimske Britanije (English Heritage, n. d.).

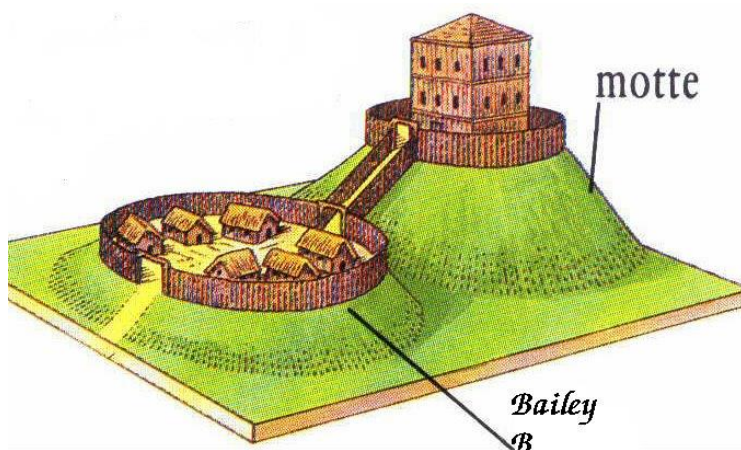
Osim toga, od kraja 3. stoljeća, duž južne i istočne obale izgrađen je lanac snažnih utvrda novog stila na obali, uključujući dvorac Pevensey, dvorac Portchester i rimsku utvrdu Richborough. U kasnom 9. stoljeću kralj Alfred i njegovi nasljednici izgradili su pak, niz burgova kako bi

obranili svoj narod od Vikinga, a primjeri ovih narodnih tvrđava uključuju Lydford Saxon Town i dvorac Daws (English Heritage, n. d.).

PRVI DVORCI

Normanska pobjeda u bitci kod Hastingsa 1066. godine označila je početak doba dvoraca u Engleskoj. Tijekom sljedećih 150 godina, Normani su njima prekrili zemlju, a izgrađeno ih je oko 1000 u Engleskoj i Walesu. Dvorci su bili nešto sasvim novo u Engleskoj, kao što je kroničar Orderic Vitalis objasnio: „Utvrde koje su Normani nazivali zamkovima bile su jedva poznate u engleskim provincijama, pa su Englezi mogli pružiti slab otpor svojim neprijateljima“ (English Heritage, n. d.).

Prvi dvorci su bili okruženi obalom ili jarkom, a opasani drvenom ogradom na vrhu. Motte i bailey dizajni bili su vrlo česti, odnosno, podrazumijevali su humak (motte) na čijem se vrhu nalazila drvena kula ili kula i branjeni prostor (bailey) pored, kako je prikazano na priloženoj slici 4.

Slika 4. Prikaz pojmovi motte i bailey

Izvor: Medieval Brick, 2022

Kasnije je kao kod dvoraca drvena ograda zamijenjena kamenom. U tim su dvorcima obično živjeli normanski plemići i njihove obitelji, kao i vitezovi i vojnici. Izgrađeni su na strateškim položajima diljem zemlje - ponekad na mjestima prapovijesnih ili rimskih utvrda, a omogućili su Normanima da pokore Engleze i uspješno kontroliraju svoje osvojene teritorije (English Heritage, n. d.).

KAMENE OSTAVŠTINE

Do 12. stoljeća, oni koji su to mogli priuštiti, gradili su kamene kule po uzoru na one koje je William Osvajač podigao u Londonu i Colchesteru. Dakako, Henrik II. potrošio je mnogo novca na izgradnju jakih utvrda, poput dvorca Dover, Scarborough i Orford, a mnogi su dalje slijedili njegov primer. Ove velike kule bilo je puno lakše braniti od drvenih kula, ali njihovi zidovi morali su biti vrlo debeli, kao što su na mjestima zidovi Dovera debeli šest metara. No, velike kule nisu davale braniteljima puno prilike da uzvrate napad na osvajače. Bili su ranjivi na katapulte i potkopavanje gdje bi protivnici odsjekli vanjsku stranu zidova i postavili drvene jamske podupirače ispod stvorenog prevjesnog zida, prije nego što su ih zapalili, kao kod opsade dvorca Rochester (English Heritage, n. d.).

KRAJ 12. I 13. STOLJEĆE

Od kasnijeg 12. stoljeća, težište izgradnje dvoraca pomaknulo se s utvrda na vanjsku obranu. Vratnice, najosjetljivija točka dvorca, često su same po sebi postajale mini-dvorci s kulama, koji su im čuvali prilaze. Kule su građene tako da strše iz zidova, četvrtastog, ali i okruglog oblika (English Heritage, n. d.).

Izbočene galerije od kamena ili drveta protezale bi se preko rubova zidnih prolaza, a opkopi ili čak umjetna jezera, oko primjerice dvorca Kenilwortha, onemogućili su neprijateljima da potkopaju zidove (English Heritage, n. d.).

Nadalje, najsnažniji tip srednjovjekovne utvrde bio je tzv. koncentrični dvorac, koji se sastojao od dva prstena međusobno podupirućih zidova s kulama, jedan u drugom. Napadači su ih morali zauzeti sekciju po sekciju i kulu po kulu, a čak su i tada morali savladati drugi niz obrana. Dvorac Dover, kako je razvijen u 13. stoljeću, najraniji je i najistaknutiji engleski primjer koncentrične tvrđave (English Heritage, n. d.).

14. I 15. STOLJEĆE

Tijekom kasnijeg srednjeg vijeka dvorci su postali raskošniji i udobniji. Srednjovjekovna kućanstva postajala su sve veća, stoga su se počeli graditi veći dvorci s više prostorija. Zgrade novih, četverokutnih dvoraca, bile su postavljene oko središnjeg dvorišta, s tornjem na svakom uglu. Također, karakteristične su bile luksuzne prostorije s velikim prozorima, a proglašavanje obiteljskog ponosa iskazivalo se masivnim prikazom lava na prednjem dijelu.

Na samom kraju srednjeg vijeka, došlo je do promjene obrane topništvom, te je tako dvorac Dartmouth bio prva engleska tvrđava namjenski izgrađena za teško topništvo za potapanje brodova (English Heritage, n. d.).

TUDORI I STJUARTI

Pod snažnom centraliziranom vladavinom Tudora, prestala je gradnja barunskih dvoraca, a Henrik VIII usvojio je novu topničku tehnologiju kako bi se odupro prijetnji invazije katoličke Španjolske i Francuske (English Heritage, n. d.).

Mnogi su dvorci, zatim propadali kad su se njihovi vlasnici uselili u seoske kuće, ali neki poput dvorca Kenilwortha nastavili su se nadograđivati, te je time uz veliki toranj dodan i veličanstveni vrt. Za vrijeme Građanskog rata koji je uslijedio, davno napušteni dvorci u Engleskoj i Walesu bili su spremni za rat. Međutim, mnogi su srušeni ili oštećeni tijekom sukoba, poput upravo spomenutog Kenilwortha, ali i Scarborougha i Helmsleya. U svemu tome, ipak bilo je pozitivno to da je u 18. i 19. stoljeću romantizam cijenio ruševine zbog njihove povijesti i ljepote (English Heritage, n. d.).

RAZDOBLJE TIJEKOM I NAKON SVJETSKIH RATOVA

Tijekom Prvog svjetskog rata, posebice nakon njemačkog bombardiranja, uz obalu su izgrađene privremene topničke baterije, a starije utvrde ponovno naoružane.

Nakon pada Francuske 1940. godine, zbog straha od napada, stari dvorci i utvrde ponovno su pretvoreni u zapovjedne centre ili spremišta za smještaj oružja poput dvorca Hurst. Mnogobrojna uporišta užurbano su improvizirana uključujući preko 20,000 betonskih „kutija za tablete“. Isto tako, neke od najznačajnijih obrambenih građevina iz Drugog svjetskog rata još uvijek se mogu vidjeti na primjeru dvorca Pevensey, gdje su karakteristična mitraljeska mjesta ugrađena u zidove (English Heritage, n. d.).

Nadalje, Njemačka invazija se nikada nije ostvarila, ali tijekom Hladnog rata nova se tehnologija suočila s noćnom morom potencijalnog nuklearnog uništenja, uslijed čega je regionalno sjedište vlade bilo zakopano duboko ispod dvorca Dover (English Heritage, n. d.). Za kraj, priložena je karta (slika 5) sa svim spomenutim dvorcima i utvrdama u ovom poglavlju, na području Engleske.

Dvorci i utvrde Engleske

Slika 5. Dvorci i utvrde Engleske

Izvor: Izradio autor prema Wikimedia, 2021

IZDVOJENI DVORCI:

Engleska

DVORAC DOVER

Kako je već spomenuto, William Osvajač iskrcao se kod Pevenseyja sa svojom invazijskom vojskom 1066. godine, brzo nastavio dalje te stigao do Dovera, ostavljajući za sobom drvena uporišta s garnizonima (naziv za vojne jedinice okupljene na jednom području (Historic European Castles, 2019).

Henry II, zatim je počeo ponovno graditi i pretvarati ovaj dvorac u snažno srednjovjekovno uporište. Ubrzo nakon, vojni inženjer Maurice projektirao je Dover kao prvu utvrdu u zapadnoj Europi s koncentričnom obranom, što je vidljivo na dolje priloženoj slici 6.(Historic European Castles, 2019).

Obrana Dovera bila je na ozbiljnoj kušnji kada su Francuzi 1216. godine opkolili i potkopali dvorac. Henry III potom je naručio jačanje sjeverne obrane, a to je uključivalo jedinstveni sustav tunela (Historic European Castles, 2019).

No, iako je Dover prvenstveno izgrađen za obranu, također je morao primiti kraljevske obitelji i VIP osobe koje su putovale u inozemstvo. Dvorac je ostao u stalnoj upotrebi, a rastuća prijetnja Francuske tijekom Napoleonovih ratova dovela je ponovno do funkcije obrane. Tijekom 19. stoljeća se proširivao, a kroz oba svjetska rata bio je vrlo važan, posebice kada je 1940. operativna soba ispod dvorca pretvorena u kontrolni centar za evakuaciju Dunkerquea, koja je spasila preko 300,000 vojnika. Dva desetljeća nakon, Doverovi tuneli opremljeni su kako bi služili kao baza vladi u slučaju nuklearnog napada na London (Historic European Castles, 2019).

Slika 6. Dvorac Dover

Izvor: Britain All Over, n.d.

Wales

DVORAC CONVEY

Dvorac Convey (slika 7) primjer je neobično dobro sačuvanog dvorca, budući da proizlazi iz 13. stoljeća, a izvorne zidine i dalje su mu neoštećene. Sagradio ga je James St. George, jedan od najboljih vojnih arhitekata svog doba, a zajedno s dvorcima u Harlechu, Caernarfonu i Beaumarisu, ove tvrđave Edwarda I. čine UNESCO-vu svjetsku baštinu (Welsh Government, 2022a).

Slika 7. Dvorac Convey

Izvor: Welsh Government, 2022b

FRANCUSKA

Francuska se sastoji od 27 pokrajina, točnije administrativnih regija, no samo nekoliko njih smješteno je na sjeverozapadu države, a one koje se nalaze uz obalu La Manchea su Picardija, Normandija (Donja i Gornja) i Bretanja.

NORMANDIJA

Normandija je povijesna i kulturna regija, sjeverne Francuske, koja obuhvaća pet departmana, a 2016. godine je stvorena unijom Donje i Gornje Normandije.

Kroz povijest, bila je pokoravana od strane Rimljana, ali i opustošena napadima Vikinga.

Vikinzi, zvani još Sjevernjaci sklopili su ugovor s francuskim kraljem, koji im je ustupio taj teritorij, te naselili to područje usvojivši francuski jezik, običaje i vjeru. Upravo ti Vikinzi postali su poznati pod imenom Normani, a regija od tad poprima naziv Normandija (Encyclopedia Britannica, 2018).

Ubrzo zatim, William, vojvoda Normandije, izvršio je invaziju na Englesku 1066. godine, postavši ujedno i kralj Engleske, William I Osvajač. Ovim je ujedinjena vlast Engleske i Normandije, a time stvorena zajednička povijest i utjecaj UK-a i Francuske (Encyclopedia Britannica, 2018).

U godinama koje su uslijedile, Normandijom su vladali engleski kraljevi što počinje smetati francuskim monarsima, čime su uslijedili sukobi. Pariškim ugovorom, Henrik III predaje Normandiju Francuzima, no Englezi ponovno osvajaju Normandiju početkom 15. stoljeća, sve dok 1450. godine Francuska nije ostvarila stalnu vlast nad ovim područjem (Encyclopedia Britannica, 2018).

Velik dio Normandije još uvijek ima ruralni karakter, bogat travnjacima i poljoprivrednim zemljištima pogodnim za mljekarstvo, uzgoj konja i slično.

Stanovništvo i gospodarska aktivnost uglavnom su koncentrirani duž doline rijeke Seine ili u većim urbanim središtima kao npr. Caen, Cherbourg i Alençon. Isto tako, ova regija je nekoć bila poznata po svojoj tekstilnoj i metalurškoj industriji, ali danas dominantne aktivnosti uključuju rafiniranje nafte (Encyclopedia Britannica, 2018).

Proučavajući vjeru, vidljivo je da prevladava rimokatoličanstvo, no protestantizam je također zastupljen, što možemo povezati s utjecajem Engleza u prošlosti. Sukladno s tim, imena mjesta i obitelji pokazuju nordijske, anglosaksonske karakteristike, a u dijalektu je uključeno mnoštvo engleskih izraza (Encyclopedia Britannica, 2018).

NORMANSKI STIL

Normanski stil odnosno romanička arhitektura koja se razvila u Normandiji i Engleskoj između 11. i 12. stoljeća. Normanskim osvajanjem Engleske (1066. godine), Normandija je postala dovoljno naseljena i sofisticirana da razvije vlastitu arhitekturu, čime se normanski stil razvio gotovo istodobno u dvjema zemljama, čije su rane građevine, podignute ubrzo nakon osvajanja, vrlo slične. Međutim, na kraju su se stilovi dviju zemalja razdvojili, a arhitektura Normandije se oblikom približila tipičnoj francuskoj romanici, dok je ona u Engleskoj (nazvana Anglo-normanska arhitektura) postala nacionalna tradicija (Encyclopedia Britannica, 2018).

Kasniju normansku arhitekturu u Normandiji karakterizirala je pažljiva strukturalna artikulacija i razrada posebice tornjeva. Većina dokaza o postojanju ovih dvaju arhitektonskih stilova vidljiva je na primjeru mnoštvu izgrađenih crkava, ali i dvoraca. Vidljivo je da dvorci Normandije imaju impozantnu pravokutnu kulu, a primjeri Anglo-normanskog stila koji podrazumijevaju postojanje kule i kapele, utjelovljeni su u Londonskom tornju (London Tower), Colchester dvorcu i dvoracu Hedingham (Encyclopedia Britannica, 2018).

BRETANJA

Administrativna jedinica Bretanja nalazi se na sjeverozapadu Francuske, a sastoji se od 5 departmana. Prodire prema zapadu u Atlantik kao poluotok, dok se na sjeveru prostire uz Engleski kanal. Glavni grad je Rennes, a ovoj regiji pripada gotovo 3,5 milijuna stanovnika. Bretanja je uglavnom nisko položena, sa srednjom nadmorskom visinom od oko 100 metara (Encyclopedia Britannica, 2017).

Gledajući s gospodarskog aspekta, Bretanja nije jako industrijalizirana, no Rennes se izdvaja kao glavno regionalno središte industrije, a također je administrativna i poslovna prijestolnica. Osim industrije, turizam je istaknut u mnogim obalnim područjima, primjerice u departmanu Morbihan, gdje ima više kamenih spomenika nego bilo gdje u Francuskoj, s nekoliko tisuća megalita (Encyclopedia Britannica, 2017).

Srednjovjekovni gradovi Morbihana također su važne turističke atrakcije, a regija privlači i mnogo hodočasnika, budući da je rimokatolička vjera duboko utemeljena na ovom prostoru (Encyclopedia Britannica, 2017).

Osim toga, u usporedbi s drugim dijelovima Francuske, regija je očuvala veći dio svoje stare društvene strukture, gdje seosko plemstvo još uvijek ima utjecaj (Encyclopedia Britannica, 2017).

Naime, snažna keltska pozadina razlikuje Bretanju od ostalih dijelova Francuske. Kelti su bili prvi povijesno prepoznatljivi stanovnici Bretanje, a na ovo područje doselili su iz Engleske kako bi potražili utočište od anglosaksonskih osvajača iz 5. i 6. stoljeća. Upravo ovaj događaj zaslužan je za imenovanje Bretanje. Tijekom sljedećih 300 godina Kelte su preobratili na kršćanstvo, a u srednjem vijeku, Bretanja se borila da postane i ostane neovisno vojvodstvo. Prvi put je ujedinjena u 9. stoljeću, a u daljnjim borbama između Francuske i Engleske imala je sporednu ulogu. Uslijedio je Građanski rat za kontrolu nad vojvodstvom, a vodio se sredinom 14. stoljeća između pristaša engleskog i francuskog nasljednika.

Bretanja je postala dio Francuske kada je Ana, vojvotkinja Bretanje, oženila dva kralja Francuske, nakon čega su u službenom ugovoru o uključivanju u Francusku 1532. godine provinciji zajamčene lokalne privilegije (Encyclopedia Britannica, 2017).

IZDVOJENI DVORCI

MONT-SAINT-MICHEL

Smještena na stjenovitom otočiću usred golemih pješčanih sprudova izloženih snažnim plimama između Normandije i Bretanje, stoji „Čudo Zapada“, benediktinska opatija. Izgrađena između 11. i 16. stoljeća, pripada gotičkom stilu, posvećena je arhanđelu svetom Mihovilu, a pod njenim utjecajem čitavo selo izraslo je u sjeni velikih zidina (UNESCO, 2022).

Nadalje, majstori gotičkog razdoblja su pak, koristeći koliko god su mogli iz ograničenog područja, osmislili visoke zidove, ogromne mase i otvorene volumene. Novo tijelo samostanskih zgrada, građeno od 1204. godine, zaslužilo je naziv „Merveille“, što označava čudo, zbog elegancije svoje koncepcije (UNESCO, 2022).

Mont-Saint-Michel, svetište smješteno na teško pristupačnom mjestu, bilo je izuzetno posjećeno hodočasnici kroz srednji vijek, kada postaje i jedno od najvažnijih središta kršćanske civilizacije tog doba (UNESCO, 2022).

Autentičnost ovog mjesta stvorena je i odnosom Monta i golemog okolnog krajolika zaljeva koji je ostao netaknut stoljećima. Zgrade opatije i sela koje je okružuju, održavane su, restaurirane ili obnavljane u skladu s početnom, izvornom gradnjom, a to nam vješto prikazuje slika 8 (UNESCO, 2022).

Zanimljivo je spomenuti, kako je 1789. godine opatija ukinuta, te pretvorena u zatvor do 1863. godine, no ona je ipak danas spomenik koji svjedoči o kršćanskoj prošlosti čiju monašku prisutnost osigurava mala zajednica (UNESCO, 2022).

Vizualne karakteristike Monta, povezane s njegovom topografijom i statusom vidljivog orijentira, vrlo su osjetljive na umetanja u krajolik koja bi mogla promijeniti panoramu s i na posjed. Štoviše, velika učestalost posjetitelja riskira narušavanje duha mjesta (UNESCO, 2022).

Međutim, godišnja razgledavanja od oko tri milijuna posjetitelja, podsjećaju i na izuzetnu ulogu koju Mont-Saint-Michel ima (UNESCO, 2022).

Vrijednosti ovog lokaliteta očuvane su unatoč zamuljivanju zaljeva zbog prirodnih pojava, no posebnom izgradnjom pristupnog nasipa 1879. godine, Mont-Saint-Michel izgubio je svoj

otočni karakter. Međutim, po završetku velikih radova koje je izvršila Francuska 2015. godine, pomorski karakter Mont-Saint-Michela ponovno je uspostavljen (UNESCO, 2022).

Zaštita i upravljanje

Mont-Saint-Michel zaštićen je na nacionalnoj razini prema Zakonu o baštini i Zakonu o okolišu. Opatija, njezini bedemi i ograde pripadaju državi i na popisu su povijesnih spomenika od 1862. godine. Obala uključena u posjed zaštićena je „obalnim zakonom“, a zaljev je od 1994. godine zaštićen Ramsarskom konvencijom (UNESCO, 2022).

Uz to, država je upravljanje opatijom povjerila Centru za nacionalne spomenike, tijelu u nadležnosti Ministarstva kulture. Kasnije, već spomenutom zamjenom nasipa pješačkim mostom, osiguran je prijevoz posjetitelja od mjesta La Caserne do podnožja Monta, a time i omogućena regulacija turističkog protoka (UNESCO, 2022).

Dakle, s obzirom na prethodno rečeno, ne čudi kako je upravo ovaj lokalitet 1979. godine uvršten na UNESCO-ov popis svjetske baštine pod nazivom „Mont-Saint-Michel i njegov zaljev“. Ono je također jedno od prvih francuskih kulturnih dobara uvršteno na popis, a 1998. godine navedeno je i kao hodočasnička ruta u Santiagu de Composteli. Ovo dvostruko priznanje dokaz je univerzalne, izuzetne vrijednosti ovog spomenika (Centre des Monuments Nationaux, 2018).

Slika 8. Dvorac Mont-Saint Michel

Izvor: Puzzlegarage.com, 2022

GIEN

Dvorac Gien uvršten je na popis spomenika francuske arhitektonske baštine. Danas se u njemu nalazi Nacionalni muzej lova i njegova zbirka. U organiziranim posjetima nalazištu, tradicionalno je nedostajalo jasno spominjanje povijesne pozadine dvorca. Međutim, nedavno su arheološka iskapanja i analiza građevine od 2011. do 2015. godine, proizveli mnoštvo novih saznanja o srednjovjekovnom podrijetlu i povijesti dvorca te o njegovom odnosu s krajolikom. Tijekom 9. i 10. stoljeća, a potom i u 15. stoljeću, dvorac je zauzimao izuzetan strateški položaj odražavajući povezanost s okolinom, ali posebice snažnu vezu između naselja dvorca i rijeke Loire. Ova nova čitanja Gienovih prošlih krajolika odudaraju od današnjeg identiteta dvorca kao Nacionalnog muzeja lova (Bizri i dr., 2021).

Dakle, dvorac Gien izvanredno je dobro očuvan spomenik smješten u dolini Loire u sjevernoj središnjoj Francuskoj. Dvorac stoji na vrhu brda i njegova masivna arhitektura dominira srcem malog grada oko njega. Crkva se nalazi uz dvorac, a obje zgrade imaju svoje korijene u srednjem vijeku, te se nakon opsežnih razaranja u drugom svjetskom ratu, dvorac Gien prenamijenjuje se za čuvanje zbirke lovstva (Bizri i dr., 2021).

Početak 1962. godine proglašen je Međunarodnim lovačkim muzejom, a nedavna arheološka istraživanja u dvorcu obnovila su razumijevanje njegove uloge tijekom srednjeg vijeka. Budući da više od pola stoljeća čuva kulturnu baštinu koja je u velikoj mjeri odvojena od podrijetla dvorca, muzej se sada mora nositi s orijentacijama koje su prevladavale pri njegovom stvaranju ranih 1960-ih: promicanje lova i zbirke baštine (Bizri i dr., 2021).

Nova arheološka otkrića (nastala tijekom 2011. i 2015. godine), mogla su se smatrati odličnom prilikom za ponovno predstavljanje povijesne pozadine dvorca, no doneseni su drugi izbori, koji su uključivali nove virtualne posjete zbirci unutar dvorca i dalje se uglavnom fokusiraju na muzej, zanemarujući druge povijesne aspekte dvorca (Bizri i dr., 2021).

Nadalje, Gien-le-Vieux zapravo je zamjena za antički grad nazvan Genabum, a naselje na vrhu južnog obronka napušteno je, te trenutni obronak koji podupire dvorac pruža bolje mjesto za naseljavanje (Bizri i dr., 2021).

Prirodno-geografska obilježja područja, poput plovne rijeke Loire, zasigurno su imala veliku ulogu u smještaju naselja i dvorca. U srednjem vijeku, upravo zbog pogodnog prijelaza rijeke, došlo je snažnog poticaja za preseljenje stanovništva. Uloga rijeke Loire bila je i u osiguravanju

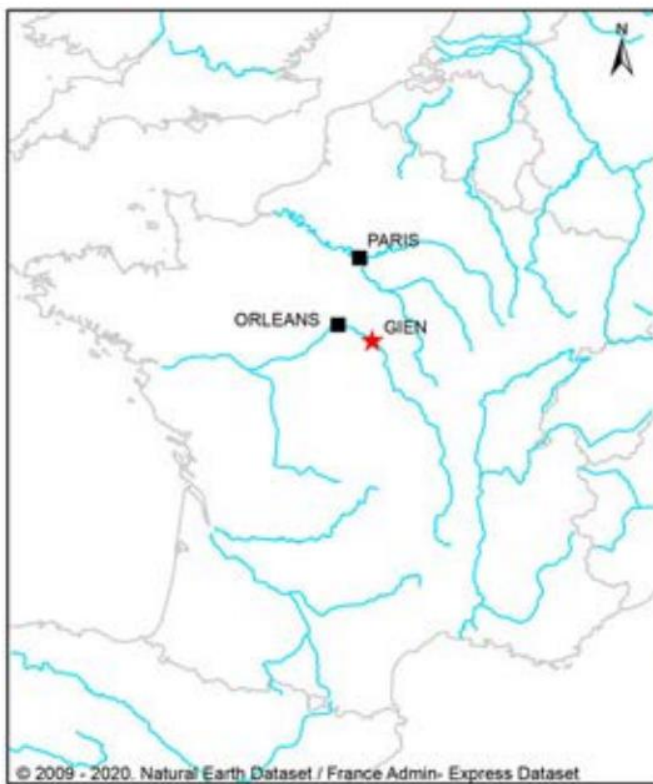
sredstava za kretanje ili prijevoz zaliha i robe, njeni ribolovni resursi opskrbljivali su stanovništvo. Rijeka je bila glavna gospodarska prometnica, središnja za unutrašnje teritorije Francuske (Bizri i dr., 2021).

No, unatoč pozitivnim stvarima, postoje i one negativne, poput toga da je izgradnjom dvorca Gien (koju je pokrenula francuska kruna krajem 15. stoljeća) uništen znatan dio dotadašnjeg srednjovjekovnog naselja. Štoviše, tijekom 18. i 19. stoljeća, dodavanje drveća i terasa koje su ga okruživale izbrisalo je izvornu topografiju vrha brda (Bizri i dr., 2021).

Nadalje, što se tiče prometne povezanosti, Gien se nije nalazio na glavnoj cesti tijekom antike, te se ne zna mnogo ni o srednjovjekovnom rasporedu cesta oko Giena.

Također, proučavajući izbor građevinskog materijala na kraju 15. stoljeća, vidljivo je da je iskorištavanje i upravljanje prirodnim resursima regije dvorca Gien bilo značajno, a podrazumijevalo korištenje drva, većinom iz Orleanske šume gdje se danas prostire grad (Bizri i dr., 2021).

Dvorac je izgrađen u vrlo kratkom vremenu, a svaka faza graditeljskog procesa rezultirala je jasno definiranim unutarnjim prostorom, te je oko 12 godina bilo potrebno da se dvorac izgradi iz temelja, obuhvaćajući razdoblje od 1481. do 1493. godine. Na ispod priloženoj slici 9 možemo vidjeti geografski smještaj Giena, te utvrditi njegov položaj u odnosu na Pariz (Bizri i dr., 2021).

Slika 9. Položaj grada Giena na karti Francuske

Izvor: Bizri i dr., 2021

Uz već navedeno, kraljevsko opredjeljenje da uložiti u izgradnju dvorca u to je vrijeme i na tom mjestu bilo od velikog političkog značaja. Zemljopisni položaj Giena bio je od presudne važnosti jer se nalazio na granici između dva suparnička vojvodstva; Vojvodstva Orleansa s jedne strane koje je podržavala francuska kruna, te Burgundsko vojvodstvo, u sukobu s francuskom krunom, s druge (Bizri i dr., 2021).

Također, potreba da se Gien prepozna kao kraljevski dvorac može se vidjeti i u izboru materijala, posebice opeke koja je označavala središnje teritorije na koje se francuska kruna mogla politički osloniti (Bizri i dr., 2021).

Njegova blizina zamka de Chambord i druge kraljevske lovačke kuće iz renesanse smještene nizvodno (Dolina Loire, mjesto svjetske baštine) zasjenjuje javnu svijest o Gienu.

Uzimajući u obzir već navedeno, možemo reći da dvorac Gien nije dio Svjetske baštine i ostaje podcijenjen (Bizri i dr., 2021).

Zaboravljeni krajolici dvorca Giena, rekonstruirani nedavnim arheološkim otkrićima i analizom materijala, pružaju nova razumijevanja situacije dvorca u sadašnjem krajoliku i time potencijalno novu priliku za povećanje načina na koji se mjesto valorizira (Bizri i dr., 2021).

Štoviše, budući da je dvorac smješten na biciklističkom itineraru Loire, mogao bi predstavljati ulaznu lokaciju za jačanje veze baštine između dvorca i rijeke Loire. Izneseni su i prijedlozi za promicanje sadržaja 3D modelima temeljenim na arheološkim podacima. Ova vizualizacija prošlog okoliša može biti učinkovit način povećanja općeg interesa za drevne krajolike baštinskih mjesta. Za kraj, također možemo vidjeti i kako dvorac Gien i njegova okolica izgledaju na sljedećoj priloženoj slici 10 (Bizri i dr., 2021).

Slika 10. Dvorac Gien

Izvor: Gites de France, n. d.

SIMBOLIKA PROSTORA DVORACA U NORMANDIJI

Posljednjih godina bilježimo porast broja studija o simbolici dvorca, posebice u odnosu na vlastelinstvo. Takva su istraživanja interdisciplinarne prirode i često koriste lokalni jezik kako bi se utvrdilo kako su dvorci funkcionirali i kako su bili percipirani. Stoga će se u narednom dijelu proučavati kako su kroničari Normandije iz 11. i 12. stoljeća percipirali prostor dvorca (Hicks, 2012).

Za početak, proučavanje dvorca kao simbola gospodstva omogućuje nam tumačenje dokumentarnih dokaza, arheoloških ostataka i preživjele arhitekture u prostornom kontekstu kako bismo ispitali ideje koje se odnose na korištenje prostora, spol i društveni status (Hicks, 2012).

Promatranje korištenja prostora dvorca na interdisciplinarni način, korištenjem različitih i neujednačenih dokaza, pokreće određene metodološke probleme koji se tiču onoga što mi doživljavamo kao dvorac i kako ga se doživljavalo u smislu arhitekture i jezika od strane srednjovjekovnih pisaca (Hicks, 2012).

Prostor je društveno konstruiran, povijesno specifičan koncept i njegova je uporaba način ispitivanja kako su društveni odnosi bili u stvarnoj mjeri određeni, doneseni, osnaženi i izazvani. Proučavajući korištenje prostora, bavimo se konceptom koji nije bio statičan, a jednako vrijedi i za građevine koje čine prostorni kontekst (Hicks, 2012).

U ovom slučaju, dvorci u Normandiji mijenjani su ili dodavani, rušeni i u nekim slučajevima, čak i premješteni u skladu s potrebama (Hicks, 2012).

Posljednjih godina, pokušaji vraćanja dvorca u njihovo „izvorno“ stanje stvorilo je dodatnu zabunu za znanstvenike koji ih pokušavaju razumjeti (Hicks, 2012).

Također, fizički izgled dvorca uvelike se razlikovao ovisno o nizu čimbenika, stoga ćemo se kratko osvrnuti na njih. Mnogi od najranijih dvorca u Normandiji, poput vojvodskih rezidencija iz 11. stoljeća, bili su sastavljeni od ograde uzdignute zemlje, zidanog bedema ili kombinacije tog dvoje, često s utvrđenim vratima. U sklopu ograđenog prostora nalazile su se stambene i uslužne zgrade. Ostaci ovih građevina mogu se vidjeti u Caenu i poznati su iz iskapanja u Fécampu (Hicks, 2012).

Ostala mjesta sadržavala su mottu na kojoj je bila drvena kula. Korištenje motta kao pokazatelja vlastelinskog statusa dobiva na težini jer motte ipak ne moraju biti primarno obilježje mjesta. Štoviše, izgradnja motte bila je relativno jeftin i jednostavan način pokazivanja gospodstva i moći (Hicks, 2012).

Nadalje, ako dvorac smatramo pozornicom na kojoj su prikazani elementi gospodstva, važno je kako su dvorac percipirali oni koji su ga koristili i oni koji su pisali o njemu.

Ako kao polazište uzmemo da su dvorci bili vidljivi podsjetnik na autoritet, onda da bismo razumjeli prostor dvorca moramo krenuti izvana i razumjeti kako se tim zgradama pristupalo i ulazilo (Hicks, 2012).

Cijeli dvorac, iznutra i izvana, postaje mjesto za demonstraciju prirode društvenih hijerarhija i ispravnog poretka odnosa moći. Na taj su način pristup, vanjski raspored i unutarnja uređenja dvorca imali ulogu u postavljanju scene i naglašavanju tema važnih za vojvodsko normansko društvo, posebice legitimnosti i gospodstva (Hicks, 2012).

Sada ćemo pak prikazati odnose spolova na prostoru samog dvora. U vezi stambenog korištenja prostora kako je zabilježeno u kronikama, žene su posebno djelovale kao žarište i figura moći i utjecaja unutar obitelji, najočiglednije svojom prisutnošću u dvorani. Dvorana je bila središte društvenih, ceremonijalnih i političkih aktivnosti i to se odražavalo u njezinoj arhitekturi (Hicks, 2012).

Stoga je iznenađujuće da se u velikom dijelu učenja o dvoranama srednjovjekovnih dvoraca, oni i dalje često predstavljaju kao „javni“ prostor dvorca i na taj način suprotstavljaju „privatnom“ prostoru odaje, ženskom prostoru (Hicks, 2012).

Daljnji dokazi iz normanskih izvora daju snažan argument o nepostojanju stroge podjele između svega što bi se moglo nazvati muškim i ženskim prostorom. Odaja je predstavljena kao središte gospodarevog kućanstva, a time i njegova baština, ne samo ograničena na žene, već mjesto gdje su one imale određeni stupanj jednakosti i statusa. Sve podjele, kod zauzimanja zgrada, temeljile su se na društvenom statusu i funkciji, a ne spolu (Hicks, 2012).

Također, srednjovjekovne pretpostavke o slaboj prirodi žena, kako fizički tako i mentalno, padale su u zaborav ako su dotične žene mogle zapovijedati, držati tvrđavu, demonstrirati administrativnu vlast i biti svakodnevna figura u kućanstvu (Hicks, 2012).

Svi gore razmotreni faktori stoga daju sliku integriranog kućanstva u smislu korištenja prostora dvorca (Hicks, 2012).

Osim toga, očekivano je bilo da vladar pokaže područje i dvorac koji posjeduje, kako bi impresionirao potencijalne sljedbenike ili suparnike i pokazao svoju moć. Primjer ovakvog slučaja je posjet Gaucher de Châtillona (Francuz) Engleskoj, kada je Henrik III naredio da ga se odvede u dvorac Dover, aludirajući time na prikaz svoju legitimne vlasti. Dvorac je time korišten kao pozornica na kojoj se demonstrirala moć i bogatstvo normanskih vojvoda (Hicks, 2012).

No, do sada smo razmatrali primjere koji uključuju publiku koja gleda dvorac izvana i jedan gdje je dvorac korišten kao platforma na kojoj se može promatrati baština. Društvene hijerarhije prostora također su djelovale na manje velikoj, ali ništa manje učinkovitoj razini unutar određene zgrade (Hicks, 2012).

Moguće je stoga zaključiti kako je dvorac u rukama kroničara davao određeni legitimitet i autoritet, ali s druge strane, vjerodostojnost priča koje su ispričali bila je sekundarna. Posljedično, gledajući s društvenog aspekta, rasprava o tome što je korištenje prostora dvorca značilo u Normandiji u 11. i 12. stoljeću otkriva neke zanimljive pojedinosti koje se odnose na gore navedena pitanja roda, statusa i legitimiteta. Može se reći da je društveni status ključ za razumijevanje korištenja prostora od strane muškaraca i žena, te nije bilo važno je li muškarac ili žena vršila vlast ili polagala pravo na zemlju, već način na koji su izvršavali te uloge. Pitanjima koja se odnose na ispravno vršenje vlasti, isticanje časti i nečasti, obilježili su izvještaj mnogih kroničara (Hicks, 2012).

UTVRDE SJEVERNE FRANCUSKE

Istraživanje utvrda koje je obuhvatilo područje administrativne pokrajine Bretanje, a time i njene departmane Finistere, Morbihan, Cotes-du-Nord, Ile-et-Vilaine, Manche i dio Loire-Inferieure, pokazalo je nekoliko zanimljivih otkrića koji su opisani u ovom poglavlju, a iz priložene karte vidimo geografski smještaj i položaj spomenute pokrajine i departmane (Wheeler, 1941).

Slika 11. Francuska pokrajina Bretanja i njezini departmani

Izvor: Wikiwand.com, n. d.

Zanimljivo je za početak, spomenuti povijesne znamenitosti ovog područja, poput Camp d'Artus i Le Petit Celland, koji bili su izgrađeni za vrijeme Cezarove invazije 56. godine pr. Kr. (Wheeler, 1941).

S druge strane pak, u južnom Finistereu i Morbihanu postoji niz dvoraca na liticama i drugih zemljanih građevina, ponekad s više linija obrane, koji predstavljaju utvrde na rtu koje je Cezar opisao kao uobičajene za moćno pleme Veneta na tim područjima. Upravo su se njima, na temelju određenih karakteristika, mogli pripisati vrlo slični dvorci na liticama Scillyja u Keltskom moru i poluotoka Cornish u Bretanji (Wheeler, 1941).

Daljnjom analizom, osvrnut ćemo se na iskopavanje provedeno 1939. godine u dvorcu na litici u Gurnard's Headu, na sjevernoj strani regije u zapadnom Cornwallu. Tamo je otkriven obrambeni sustav identičan onome u Kercaradecu u Bretanji, a u oba slučaja obrana je trostruka i glavni bedem je obložen kamenom na karakterističan način (Wheeler, 1941).

Nadalje, terensko istraživanje glavnih zemljanih utvrda u istočnoj Normandiji, dovelo je do novih otkrića. Većina sačuvanih gradina toga kraja približna je jednom posebnom tipu, čije su karakteristike trostruke: upotreba rtova s golemim bedemima visokim 5 do 10 metra, prepoznatljiva vrata, te prisutnosti širokog ravnog jarka sa ili bez obližnjeg nasipa. Može se još primijetiti kako je većina građena na glinenim površinama, a postojala je sklonost uključivanja lakog pristupa moru ili glavnoj rijeci, npr. Cite de Limes, sjeveroistočno od Dieppea. Ove kombinirane značajke, razlikuju utvrde od svih ostalih u sjevernoj Francuskoj (Wheeler, 1941).

Osim toga, 1938. u Oldburyju, blizu Ighthama u Engleskoj, pronađene su karakteristične značajke istočne normandijske skupine. Naime, visoki bedemi s kamenim vrhom izuzetno su slični onome u Duclairu u Francuskoj, zajedno s karakterističnim širokim ravnim jarkom (Wheeler, 1941).

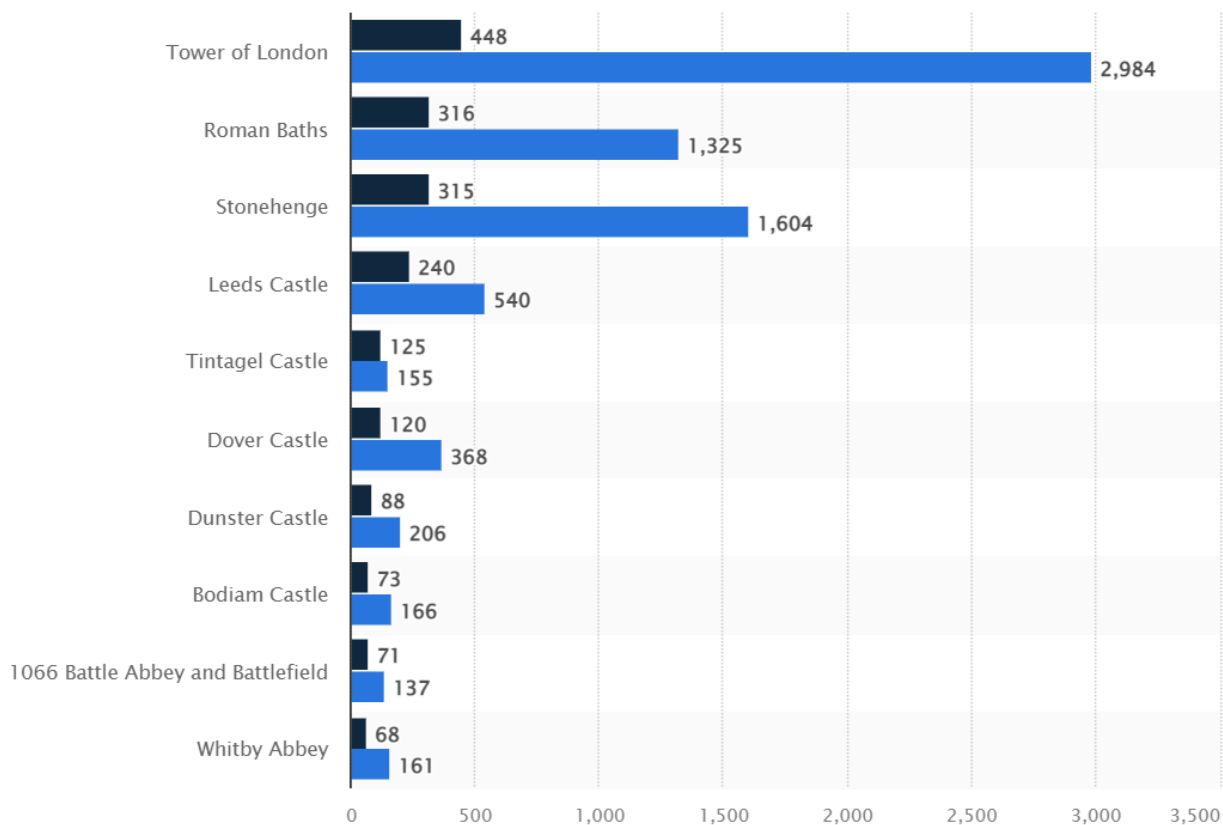
Tako velike utvrde u Wheathampsteadu u Hertfordshireu (Engleska), iako im nedostaju neke značajke Normandijske skupine, dijele s njom korištenje visokih bedema. Štoviše, u Wheathampsteadu dio područja leži na glini kao u gore navedenim primjerima Normandije. Očigledna sklonost ovom podzemlju mogla bi biti, želja graditelja da iskoriste površinsku vodu koju ona lako zadržava (Wheeler, 1941).

Po spomenutim činjenicama, vidljivo je da se karakteristike juga Engleske u velikoj mjeri podudaraju s onima na sjeveru Francuske (Wheeler, 1941).

TURIZAM

U ovom poglavlju ukratko ćemo iznijeti nekim činjenica i zapažanja vezanih uz turizam Francuske i Velike Britanije, obazirući se na njihove utvrde i dvorce.

Slika 12. Najposjećeniji dvorci, utvrde i povijesne znamenitosti u Engleskoj 2019. i 2020. godine

Izvor: Statista, 2021

Tako u ovom prvom priloženom grafičkom prikazu vidimo najposjećenije dvorce, utvrde i povijesne znamenitosti na području Engleske, za vrijeme 2019. i 2020. godine izražene u tisućama posjetitelja. Vidljivo je kako je 2019. godine daleko najposjećeniji bio Londonski toranj, (Tower of London) sa gotovo 3 milijuna posjetitelja, dok je 2020. zabilježen ogroman pad na samo 448 tisuća posjetitelja. Druga najposjećenija znamenitost bila je arheološko nalazište Stonehenge, sa gotovo 2 milijuna posjetitelja 2019. godine, dok je u nadolazećoj godini taj broj pao na 315 tisuća posjetitelja, što naravno možemo pripisati COVID-19 pandemiji. Zatim, gotovo identičnu statistiku prate i Rimske terme, smještene nedaleko grada Bristol, na jugozapadu zemlje. Nakon toga tek slijede posjete dvorcima, među kojima je

zanimljivo primijetiti kako dvorac Dover nije najposjećeniji, već ga je dvorac Leeds prestigao u tom pogledu (Statista, 2021).

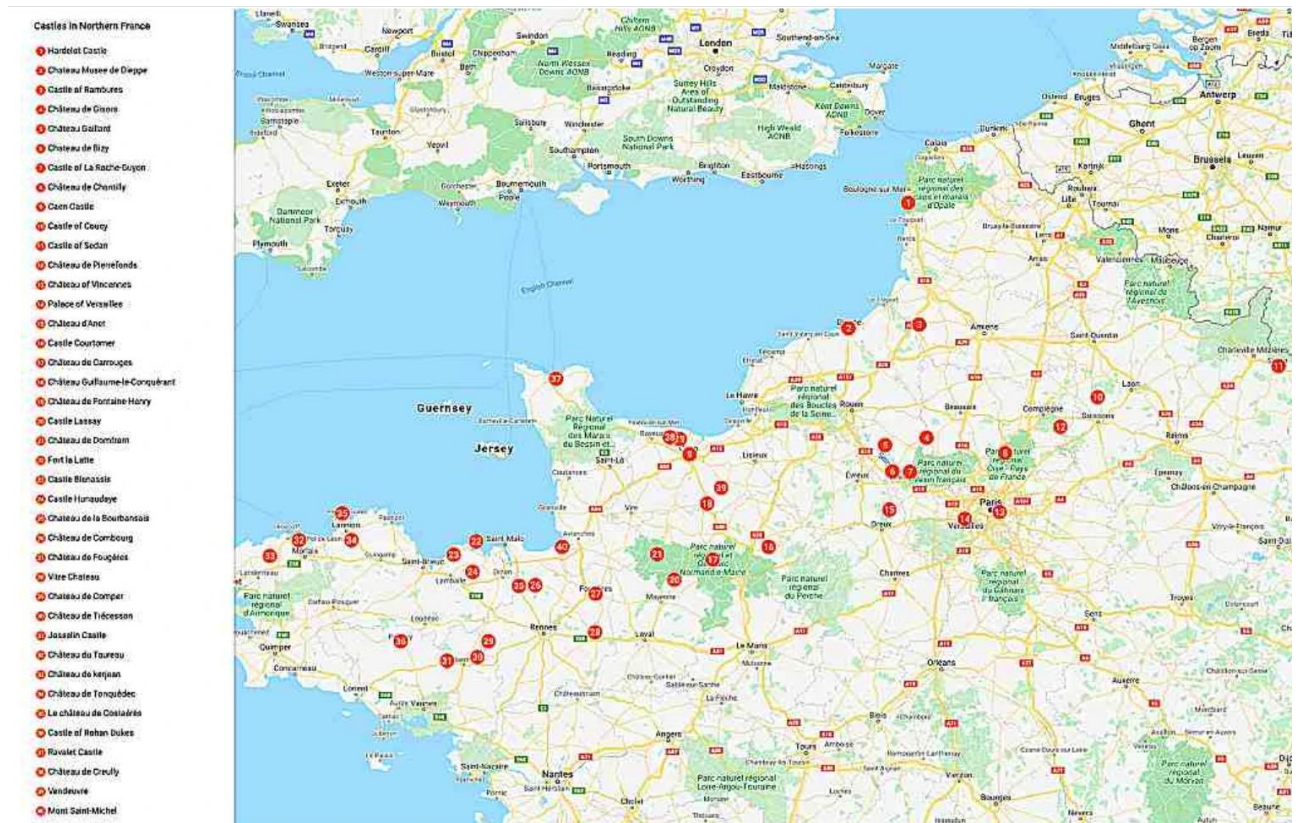
Dolazimo sada do dvaju kartografskih prikaza kojima možemo pokušati usporediti najposjećenije dvorce na području Engleske, a zatim slijedi i prikaz dvoraca na području sjeverne Francuske.

Slika 13. Dvorci Engleske

Izvor: Historic European Castles, 2019

Iz ovog kartografskog prikaza, vidimo kako je na jugu Engleske najviše dvoraca smješteno upravo uz samu obalu, dok su prema sjeveru oni poglavito rasprostranjeni u unutrašnjosti.

Slika 14. Dvorci sjeverne Francuske

Izvor: Historic European Castles, 2020

U Francuskoj s druge strane, većina turističkih najposjećeniji dvoraca i utvrda također je u unutrašnjosti ovog sjevernog predjela, no kao što smo u gornjem tekstu već spominjali vrlo veliku važnost imaju i oni neposredno na obali poput dvorca Mont-Saint-Michel.

ZAKLJUČAK

Analizom dvoraca i utvrda sjeverozapada Francuske i juga Ujedinjenog Kraljevstva, te njihovom usporedbom, možemo za kraj reći sljedeće; Definiranjem dvorca, shvatili smo kako postoje njegove različite vrste poput višekatnih, jednokatnih i tlocrtno gledano pravokutni, dvokrilini itd. Osim toga, njihov razvoj uvjetovan je stilskim razdobljima u kojima su stvarani pa su tako ratne prilike, seobe naroda utjecale na prenamjene uloga i značaja dvoraca. Zaključujemo i da je najveći broj dvoraca podignut u 18. stoljeću, te da su dvorci jedni od najpoznatijih spomenika srednjovjekovne europske civilizacije.

Nakon opisa Engleske i Walesa kao pokrajina, došli smo zatim do razrade utvrda na njihovom području, gdje je bio predstavljen problem erozije. Točnije, obalne utvrde u jugoistočnoj Engleskoj izgrađene su na strateškim položajima, većinom iz nužde, ne pazeći pritom o tlu na kojem su se podizale. Ponuđena rješenja za klizišta, urušavanja i slično bila su većinom utjelovljena u obliku gradnje potpornih zidova, nasipavanja, no to je za mnoge nedovoljno.

Također, iako je dio utvrđenih objekata zaštićen od strane English Heritagea ili uprave za nacionalne spomenike, ipak većina preživjelih utvrđenih mjesta spada u one nezaštićene, te sklone obalnoj eroziji, stvarajući negativan učinak.

Nadalje, povijesni tijek započet od prapovijesnih gradina i rimskih utvrda, doveo nas je do prvih dvoraca i upoznavanja s pojmovima motte i bailey, karakterističnih za to razdoblje. Nakon toga, izdvojeni su i prikazani dvorci Dover i Convey, gdje smo na primjeru Dovera vidjeli kako se njegova uloga može mijenjati od one obrambene to komercijalne. Došavši do Francuske, vidjeli smo da su pokrajine Normandija i Bretanja bile od glavnog značaja. Tu je zanimljivo napomenuti kako je Normandija dobila ime upravo po Vikinzima, zvanima Normani koji su je duži period napadali. Važan povijesni događaj svakako je zatim bio onaj gdje je vojvoda Normandije izvršio invaziju na Englesku 1066. godine ujedinivši time vlast Engleske i Normandije, te povezavši zauvijek povijest UK-a i Francuske. Normandija je zatim bila pod engleskim utjecajem, budući da su njome vladali engleski kraljevi.

Francuska i UK-a također su povezani i preko jedinstvenog normanskog stila, koji podrazumijeva romaničku arhitekturu koja se razvija tijekom 11. i 12. stoljeća u Normandiji i Engleskoj. Osim Normandije, u nazivlju Bretanje pronalazimo povezanost s Engleskom, budući da su Kelti naselili njene prostore doselivši se s Engleskog teritorija.

Uz to, posebnom analizom dvorca Mont-Saint-Michel, vidjeli smo kako autentičnost mjesta stvorena odnosom Monta i okolnog krajolika može rezultirati zaštitom UNESCO-a. Ovaj krajolik bilo je potrebno istaknuti, budući da je još zaštićen i Zakonom o baštini, okolišu, te Ramsarskom konvencijom koja se odnosi na čitav zaljev. Dvorac Gien idući je izdvojen dvorac, a osim što i on pripada popisu spomenika uvrštenih kao dio francuske baštine, na njegovom primjeru povezali smo i analizirali dvorac i njegov krajolik.

Prirodno-geografska obilježja, poput rijeke Loire utjecala su na smještaj i razvoj naselja i dvorca, a upravljanje i iskorištavanje prirodnih resursa omogućilo je njegov razvitak. Međutim, dvorac Gien ipak nije dio svjetske baštine, te još uvijek nije dovoljno valoriziran. Nadalje, za simboliku dvorca možemo ustanoviti kako su pokušaji vraćanja dvoraca u njihovo izvorno stanje stvorili dodatnu konfuziju za one koje ih proučavaju. Dvorac je ovdje uspoređen s pozornicom na kojoj su prikazani suštinski elementi, ali ne i percepcija dvorca onih koji su ga koristili ili pisali o njemu. Potpuno shvaćanje prostora dvorca, iziskuje podjednako analiziranje njegovog vanjskog i unutarnjeg dijela, koji su između ostalog bili mjesta za demonstraciju društvenih hijerarhija i odnosa moći. U sklopu toga dotaknuli smo se čak i aspekta feminističke geografije, gdje je pokazano da su odnosi spolova na prostoru dvorca bili ravnopravni.

Što se tiče utvrda u Francuskoj, ovdje opet vidimo poveznicu s UK-om, a istaknuta su dva primjera. Prvi spomenuti bio je obrambeni sustav u Kercaradecu u Bretanji, koji je odgovarao onome iz zapadnog Cornwalla. Dok je kroz drugi potvrđeno da su u Oldburyju u Engleskoj pronađene karakteristične značajke normanske skupine, poput one u Duclairu u Francuskoj.

Za kraj, dotakli smo se još turizma gdje su na kartografskim prikazima bile iznesene najvažnije turističke utvrde i dvorci, dok se iz najposjećenijih znamenitosti Engleske jasno vidjelo kako prihvati iz turizma za ove destinacije mogu lako opasti, usred primjerice pandemije.

LITERATURA:

Bizri, M., Jouanin, G., Borderie, Q., Perrault, C., Save, S., Vaughan-Williams, A., 2021: Connecting Gien Castle to its Landscape: Faunal, Environmental and Buildings Analyses (Loiret, France), *Landscapes*, 20:2, 120-138, DOI: 10.1080/14662035.2020.1861713

Britannica, The Editors of Encyclopaedia, 2017: Brittany, *Encyclopedia Britannica*, dostupno na: <https://www.britannica.com/place/Brittany-region-France>

Britannica, The Editors of Encyclopaedia, 2018: Normandy, *Encyclopedia Britannica*, dostupno na: <https://www.britannica.com/place/Normandy>

Bromhead, E. N., Ibsen, M. L., 2006: A review of landsliding and coastal erosion damage to historic fortifications in South East England. *Landslides*, 3(4), 341-347. (29.7.2022.).

Centre des Monuments Nationaux, 2018: History of the Monument, <https://www.abbaye-mont-saint-michel.fr/en/Explore/L-histoire-de-l-abbaye-du-Mont-Saint-Michel> (22.7.2022.).

Coulson, C., 2004: *Castles in medieval society: fortresses in England, France, and Ireland in the central Middle Ages*. Oxford University Press on Demand.

Curić, Z., 2013: *Geografija turizma - regionalni pregled*, Naklada Ljevak d.o.o., Zagreb.

English Heritage, n.d.: *Castles Through Time*, <https://www.english-heritage.org.uk/castles/castles-through-time/> (23.7.2022.)

Gruffudd, P., Smith, J. B., Carter, H., 2021: Wales, *Encyclopedia Britannica*, dostupno na: <https://www.britannica.com/place/Wales> (22.7.2022.)

Harford, T. W., Kellner, P., 2022: England, *Encyclopedia Britannica*, dostupno na: <https://www.britannica.com/place/England> (22.7.2022.)

Hicks, L. V., 2012: Magnificent entrances and undignified exits: chronicling the symbolism of castle space in Normandy, *Journal of Medieval History*, 35:1, 52-69, DOI: 10.1016/j.jmedhist.2009.01.001

Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021a: dvorac, *Hrvatska Enciklopedija*, mrežno izdanje, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16782> (29.7.2022)

Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021b: Engleska, *Hrvatska Enciklopedija*, mrežno izdanje, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=17961> (29.7.2022)

Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021c: utvrde, *Hrvatska Enciklopedija*, mrežno izdanje, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=63531> (29.7.2022)

Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021d: Wales, *Hrvatska Enciklopedija*, mrežno izdanje, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=65772> (29.7.2022)

Ministarstvo kulture i medija, 2022: Kulturna baština, [https://min-kulture.gov.hr/?id=349&pregled=1&datum=Wed%20Jan%202023%202019%2017:02:19%20GMT+0100%20\(srednjoeuropsko%20standardno%20vrijeme\)](https://min-kulture.gov.hr/?id=349&pregled=1&datum=Wed%20Jan%202023%202019%2017:02:19%20GMT+0100%20(srednjoeuropsko%20standardno%20vrijeme)) (29.7.2022)

Wheeler, R. E. M., 1941: Hill-forts of Northern France: a Note on the Expedition to Normandy, 1939. *The Antiquaries Journal*, 21(4), 265-270.

Šakaja, L., 2013: Uvod u kulturnu geografiju, Knjižara Ljevak, Zagreb.

Šestan, M., 2019: Upravljanje kulturnom baštinom turističke destinacije, Diplomski rad, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:092382> (29.7.2022)

UNESCO, 2022: Mont-Saint-Michel and its Bay, <https://whc.unesco.org/en/list/80/> (24.7.2022.).

Welsh Government, 2022a: Castle Country, <https://www.wales.com/about/culture/castles> (22.7.2022.).

Zupanc, I., 2018: Historijska geografija, interne prezentacije, Historijska geografija, Sveučilište u Zagrebu, neobjavljeno

IZVORI:

1. Beyond, 2019: France Regions Map, <https://www.beyond.fr/map/france-regions-map.html> (25.7.2022.).
2. Britain All Over, n.d.: Dover Castle Kent England's Largest Castle, <https://www.britainallover.com/2016/02/dover-castle/> (24.7.2022.).
3. Gites de France, n. d.: Castle of Gien <https://www.gites-de-france.com/fr/chateau-de-gien> (24.7.2022.)
4. Historic European Castles, 2019: Best Castles in England, <https://historiceuropeancastles.com/england/> (24.7.2022.).
5. Historic European Castles, 2020: Best Castles in Northern France, <https://historiceuropeancastles.com/the-best-castles-in-northern-france/> (24.7.2022.).
6. Medieval Brick, 2022: Motte and Bailey Castles, <https://www.medievalbrick.com/en/product-category/motte-and-bailey-castles/> (23.7.2022.).
7. Puzzlegarage.com, 2022: Bez naziva, <https://puzzlegarage.com/puzzle/63/?lang=hr> (23.7.2022.).
8. Statista, 2021: Most visited castles, forts, and historical monument sites in England in 2019 and 2020, dostupno na: <https://www.statista.com/statistics/892250/most-visited-castle-and-historical-monuments-in-england/> (27.7.2022.).
9. Welsh Government, 2022b: Conwy Castle, <https://www.visitwales.com/attraction/castle/conwy-castle-cadw-527979> (25.7.2022.).
10. Wikimedia, 2021: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Uk_outline_map.png (26.7.2022.).
11. Wikimedia.org, 2022: Mardello Tower, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/22/Slaughden_Martello_tower%2C_near_Aldeburgh_in_Suffolk%2C_England.jpg (26.7.2022.).
12. Wikiwand. Com, n. d.: Bretagne, https://www.wikiwand.com/fr/Bretagne_%28r%C3%A9gion_administrative%29 (26.7.2022.)

PRILOZI:

POPIS SLIKA:

Slika 1. Obalne utvrde na području Francuske	10
Slika 2. Obrambene kule, Maetello Towers	12
Slika 3. Konstrukcije zvane „kutije za pilule”	13
Slika 4. Prikaz pojmova motte i bailey	15
Slika 5. Dvorci i utvrde Engleske.....	18
Slika 6. Dvorac Dover	20
Slika 7. Dvorac Convey	20
Slika 8. Dvorac Mont-Saint Michel	25
Slika 9. Položaj grada Giena na karti Francuske.....	28
Slika 10. Dvorac Gien	29
Slika 11. Francuska pokrajina Bretanja i njezini departmani.....	33
Slika 12. Najposjećeniji dvorci, utvrde i povijesne znamenitosti u Engleskoj 2019. i 2020. godine	35
Slika 13. Dvorci Engleske	36
Slika 14. Dvorci sjeverne Francuske.....	37